

EVIDENS, KONSTRUKTION OG FAGLIG RELEVANS – debatten om psykologiens videnskabelighed

Benny Karpatschhof

Artiklens hensigt er at karakterisere, demarkere og endeligt rekonstruere, to hovedpositioner i opfattelsen af psykologiens videnskabelighed.

Den ene position er knyttet til naturvidenskaben, den anden er kraftigt påvirket af samfundsvidenskab. I den førstnævnte position er det centrale begreb evidensbaseret undersøgelse. I den sidstnævnte er social konstruktion en fiks idé.

Med udgangspunkt i det sene nittenhundredtals diskussion om psykologiens natur (Windelband, Dilthey, Brenato) undersøges i artiklens første del forudsætningerne og de heraf følgende begrænsninger i princippet om evidensbaseret undersøgelse, mens den sidste del af artiklen dissekerer de tilsvarende forudsætninger og begrænsninger i postulatet om, at alle psykologiske fænomener blot er sociale konstruktioner.

Målet for artiklen er at pege mod en ikke-reduktionistisk psykologi, hvor både søgen efter evidens og undersøgelse af det socialt konstruerede kan belyse psykologiske fænomener – uden at eliminere personlig intentionalitet.

1. Markante positioner mht. psykologiens videnskabelighed

I den aktuelle diskussion om, hvordan faget psykologi skal definere sin egen videnskabelighed, har der været to aggressivt markedsførte positioner:

A. En evidensbaserings-position

B. En socialkonstruktionistisk position

Jeg vil i denne artikel søge at karakterisere og analysere begge disse positioner ud fra to forskellige perspektiver. For det første skal det undersøges, i hvilket omfang en given position har rimelige og relevante synspunkter på, hvad der karakteriserer psykologi som videnskab, for det andet om der er punkter, hvor positionen giver et mangelfuldt eller fortegnet billede af faget psykologi.

De to positioner er, som det vil fremgå, indbyrdes antagonistiske, men derudover er de efter min vurdering præget af en komplementær reduktionisme, således at de hver for sig vil kunne medføre en alvorlig forringelse af psykologien.

De to nævnte positioners indbyrdes antagonistiske reduktionisme er:

- A. Reduktionisme nedadtil: højere psykologiske processer reduceres til elementære – *Eliminativ materialisme* (Ikke emergent materialisme)
- B. Reduktionisme opadtil: individualitet opløses i interaktivitet og kultur – *Eliminativ konstruktivisme* (Ikke kritisk konstruktivisme)

For at undgå at havne i de fjendebilleder, reduktionismen har opstillet af hinanden, eller af dem der supplerende er udviklet af deres modstandere, vil jeg her søge at bestemme positionernes rationelle kerne, men samtidig prøve at finde en rationel afgrænsning for positionernes bærekraft.

Der er nemlig to forskellige fejl, man kan begå i vurderingen af en videnskabelig position. Den ene fejl er at underkende en position i sin helhed, fordi den involverer fejlagtige og problematiske forudsætninger, således at dens værdifulde teoretiske indsigter, metodiske fremgangsmåder og empiriske fund ignoreres. Den anden fejl er omvendt at lade sig forføre af en positions hegemoniske og reduktionistiske overbud.

Jeg vil derfor søge at foretage følgende dobbeltbevægelse:

- I. Dekonstruktion af begge positioner, altså både:

Eliminativ positivisme og eliminativ konstruktivisme

- II. Rekonstruktion af den rationelle kerne bag begge disse ideologier i retning af hhv.:

Rationel evidensbasering og kritisk konstruktivisme

Afslutningsvis vil der i artiklen blive skitseret nogle principper for en mere rummelig, ikke-reduktionistisk og dermed også mere relevant opfattelse af psykologiens videnskabelighed.

2. Faghistorisk ouvertur – diskussionen om psykologiens videnskabelighed omkring fagets fødsel

Under indtryk af naturvidenskabens fremmarch i sidste halvdel af 18-hundredtallet formulerede neokantianerne Windelband og Rickert i deres forsvar

for, hvad de kaldte kultur- eller åndsvidenskaberne, den demarkering, at hvor naturvidenskaberne beskæftigede sig med *det nomotetiske*, de almene lovmæssigheder, der var det åndsvidenskabernes opgave at studere *det idiografiske*, det der var specifikt ved historiske, kulturelle og biografiske fænomener.

Windelband placerede nu de frembrusende empiriske psykologi i den naturvidenskabelige lejr:

[...] ihrem [psykologis] Gegenstand nach ist sie nur als Geisteswissenschaft und in gewissem Sinne als die Grundlage aller übrigen zu charakterisieren; ihr ganzes Verfahren aber, ihr methodisches Gefahren ist vom Anfang bis zum Ende dasjenige der Naturwissenschaften. Daher sie denn es sich hat gefallen lassen müssen, gelegentlich als die »Naturwissenschaft des inneren Sinnes« oder gar als »geistige Naturwissenschaft« bezeichnet zu werden. (Windelband 1894).

På samme tid foretog Dilthey en ganske tilsvarende opdeling i *Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie*, In: *Gesammelte Schriften*, Bd.V:

»Die Natur *erklären* wir, das Seelenleben *verstehen* wir.« (Dilthey 1924, p.144 [forfatterens kursivering]).

Han mente imidlertid i modsætning til Windelband, at psykologi som videnskab havde (og skulle have) et ben i hver lejr, således at disciplinen skulle bestå af to dele, altså en forklarende og en forstående, eller som andetsteds udtrykker det, en beskrivende og en analyserende psykologi.

Hvad angår den forstående psykologi tager Dilthey udgangspunkt i de to bevidsthedsakter, oplevelse (Erlebnis) og forståelse (Verstehen). Og han siger herom:

»Auf der Grundlage des *Erlebens* und des *Verstehens seiner selbst*, und in beständiger Wechselwirkung beider miteinander, bildet sich das *Verstehen fremder Lebensäußerungen und Personen* aus.«, (Dilthey 1974, 252 ff).

Vi har således her præsenteret to af de opfattelser af psykologien, som Brinkman (2008) diskuterer i sin artikel i dette nummer, nemlig henholdsvis som *monistisk materialisme* og som *dualisme*. Den tredje position, den der hos Brinkman hedder *monistisk idealisme*, repræsenteres af Brentano:

Jedes psychische Phänomen ist durch das Charakterisiert, was die Scholastiker des Mittelalters die intentionale (auch wohl mentale) Inexistenz eines Gegenstandes genannt haben, und was wir, obwohl

mit nicht ganz unzweideutigen Ausdrücken, die Beziehung auf einen Inhalt, die Richtung auf ein Objekt (worunter nicht eine Realität zu verstehen ist), oder die immanente Gegenständlichkeit nennen würden. Jedes enthält etwas als Objekt in sich, obwohl nicht jedes in gleicher Weise. In der Vorstellung ist etwas vorgestellt, in dem Urteile ist etwas anerkannt oder verworfen, in der Liebe geliebt, in dem Hasse gehasst, in dem Begehren begehrt usw. (Brentano 1973, 124f).

Brentanos bog *Psychologie vom empirischen Standpunkt* er fra 1874 og således før det eksperimentalpsykologiske gennembrud, som både Windelband og Dilthey forholder sig til på hver sin måde. Med sit skolastiske udgangspunkt fastholder Brentano det intentionalitetsbegreb (intentionale Inexistenz), som med hans elev Husserl blev udgangspunktet for fænomenologien.

Det aktuelle scenarium, jeg startede med at opridse, er i dag præget af de to psykologier, der i Brinkmans artikel (Brinkman 2008) karakteriseres som monistiske. Det drejer sig om den *materialistiske* retning, nu i form af et af biologien og sundhedsvidenskaberne inspireret evidensbegreb, den (ny) *idealistiske* retning, som i denne artikel fremtræder i en socialkonstruktivistisk aftapning. Det Brinkman karakteriserer som en dualistisk psykologi, men som jeg hellere vil kalde dialektisk, har derimod trange tider. Det er derfor denne sidste psykologi, jeg lige som Brinkman vil vende tilbage til op promovere i slutningen af artiklen. Først skal vi imidlertid se på de retninger, der altså kaldes monistiske af Brinkman, og som jeg frimodigt vil karakterisere som reduktionistiske.

3. Afgrænsning af det empiristiske evidensbaseringsprincip

Den klassiske repræsentant for den forklarende psykologi finder vi selvfølgelig i eksperimentalpsykologien. I de sidste årtier har denne imidlertid fået en energisk yngre meningsfælle. Denne nyeste repræsentant for den forklarende psykologi finder vi i den retning, der arbejder for evidensbaseringsprincippet som kravet til ikke bare psykologisk grundforskning, men også den anvendte psykolog. Hvor evidensbaseringsprincippet inden for medicin har sin organisatoriske basis i de såkaldte Cochran-institutter, har disse inden for psykologi, pædagogik og socialvidenskab fået en aflægger i Campbell-institutterne.

I dette temanummer af Psyke & Logos redegør Esben Hougaard (2008) for evidensbaseringsprincippet inden for klinisk psykologi. Jeg skal her søge at bestemme dette principps ontologiske og metodologiske forudsætninger.

Evidensbaseringsprincippet er møntet på afprøvning af *binær-mekanisk kausalitet*.

De operationelle forudsætninger er følgende:

En bestemt *egenskab* (quality) Q ved *objektet* O måles før en given *intervention* I at have *værdien* V1 og efter denne intervention findes egenskaben at have fået værdien V2.

Hvis ændringen fra V1 til V2 vises at stå i et entydigt forhold til I, siges virkningen af I at være evidensbaseret, dvs. at der er evidens for, at interventionen har en mekanisk kausal indvirkning på objektet.

Der er således nogle ontologiske forudsætninger for evidensbaseringslogiske skema:

1. Interventionen forårsager virkningen ad ren mekanisk kausal vej¹
2. Relationen mellem *Intervention* og *Objektet* er den, at al aktivitet er knyttet Intervention, mens Objektet er en helt passiv størrelse, der modtager påvirkningen uden selv at virke ind på interventionen.
3. Det forhold, at interventionen er knyttet til en personlig eller institutionel agent, er enten underforstået som en uproblematisk omstændighed, eller det er specificeret som en beskrivelse af interventionens art og udførelse.

Der er imidlertid ud over disse ontologiske betingelser også et metodologisk forhold knyttet til anvendelsen af evidensbaseringsbegrebet:

Der skal være tale om afprøvningen af et veldefineret problem. (Se Hayes 1978).

I teorier om problemløsning såvel i kognitionspsykologi som i de formale discipliner, fx matematik og datalogi, skelnes der mellem *well-defined* og *ill-defined* problems:

- Et veldefineret problem er givet inden for et afgrænset operationsrum med en bestemt udgangstilstand, en bestemt måltilstand og nogle bestemte regler for de operationer, der kan anvendes for at bevæge sig fra udgangs- til måltilstand.
- Et slet defineret problem lever ikke op til disse betingelser, og det vil derfor ikke være på forhånd givet, hvordan man skal forholde sig til det, og måske vil det ikke engang være klart, når et løsningsforslag opstilles, om det udgør en tilfredsstillende løsning eller ej.

1 Kausalitet er her forstået i overstemmelse med Cook & Campbells definition: *The paradigmatic assertion in causal relationships is that manipulation of a cause will result in the manipulation of an effect. ... Causation implies that by varying one factor I can make another vary.* [Cook & Campbell, 1979, p. 36, emphasis in original.]

En væsentlig forskel mellem den evidensbaserede effektforskning og interventionsforskning (se Rothman & Thomas 1994) er, at interventionsforskningen åbner op for et meget bredere felt af forskningsopgaver, hvor det ikke kun er effekten, men også interventionen, der problematiseres, fordi interventionen her ikke er en entydig, veloperationaliserbar størrelse, men så kompleks, at der ikke er tale om et veldefineret problem.

Kompleksiteten kan bestå i alle følgende interventionsaspekter:

1. de i interventionen direkte implicerede aktører
2. disses organisatoriske, sociale og politiske kontekst
3. genstanden for intervention
4. interventionsprocessen selv – herunder
 - a. designet
 - b. afprøvning
 - c. udførelsen
 - d. videreførelsen (forbedring, udbredelse).

Før man giver sig til at undersøge et problemområde med en bestemt undersøgelsesmetode, bør man således nøje overveje, om den påtænkte metode er adækvat til den genstand og til problem, man vil undersøge. Jeg vil her tilslutte mig nedenstående metodologiske princip:

Principle of Methodological Congruence:

There should be Congruence between the type of problem and the design of intervention/investigation. (Rothman and Thomas, 1994).

Når vi skal afprøve virkningen af et bestemt farmakologisk præparat over for en bestemt sygdom, så kan vi ofte med held definere dette projekt som et veldefineret problem. Det er, hvad man gør i sundhedsvidenskaben, når man opstiller en såkaldt undersøgelsesprotokol, og det er det samme, man forsøger at gøre, på en ganske vist noget mere ulden måde, inden for evidensbaseret psykologisk effektforskning. Er der derimod tale om et interventionsprogram til nedsættelse af hærværk blandt utilpassede teenagere, så er problemstillingen og de implicerede, dvs. selve interventionsobjektet, indsats- og forskningsgruppe, samt ofte i ikke mindre grad projektets administrative og politiske styrelse, af en sådan karakter, at der i absolut er tale om et *slet defineret problem*. Rothmans and Thomas' pointe er, at et sådant projekt ikke er meningsfuldt og med rimelig udsigt til succes kan gribes an som et simpelt problem, der kan undersøges ud fra kravet til evidensbaseret i sin strikte form.

Det er dette forhold, der gør overførslen af principperne for det medicinske Cochran-program (se www.cochrane.org) til dettes samfundsvidenskabelige lillesøster, Campbell-programmet (se www.campbellcollaboration).

org) så problematisk. Selve grundantagelsen om simpel mekanisk kausalitet er nemlig ikke bare i princippet, men også på en i praksis ofte afgørende måde, ugyldig i det sidstnævnte område, sådan som vi så det i eksemplet med de utilpassede unge. De ontologiske betingelser for evidensbaseringsmetodologien er jo den enkelthed og transparens, som er givet i den oven for opstillede definition på binær kausalitet. Men i det her anførte samfundsvidenskabelige eksempel er såvel genstand som intervention komplekse og temmelig vagt definerede størrelser. Samtidig er der tale om individuelle og kollektive aktører, som følger handlemønstre, der afviger fra den mekaniske kausalitet, jf. diskussionen i afsnit 2 om psykologiens status blandt fagets forløbere. Endelig er der tale om en relation mellem aktør og genstand, som ikke er en envejspåvirkning, men som er en vekselvirkning.

Kommet hertil har jeg selv to indvendinger mod selve det metodologiske kongruensprincip, som jeg først citerede fra bogen om interventionsforskning. Når man betragter det kontrollerede kliniske eksperiment som et simpelt, veldefineret problem vedr. mekanisk kausalitet, er det jo faktisk heller ikke korrekt, i alt fald ikke når der er tale om, at objekterne er menneskelige individer, hvad ptt. jo faktisk er. Som Rosenthal har vist, så spiller intentionalitet i bred forstand (hensigter og følelser fx) allerede en afgørende rolle ved eksperimenter med forsøgsrotter (Rosenthal & Fode 1963), og når man har med mennesker at gøre, er kausaliteten i reglen alt andet end mekanisk (Rosenthal & Jacobson 1968). At også sundhedsforskningen har været tvunget til en form for erkendelse af dette forhold fremgår allerede af det faktum, at lægevidenskaben har måttet indføre begreber som *Placebo* (Se Harrington 1999) og *Adherence* (Vermeire, Hearnshaw, Van Royen & Denekens (2001), begreber som faktisk er i logisk modstrid med antagelsen om mekanisk kausalitet.

Også ved den medicinske evidensbaserings er der således tale om en ontologisk usund, men praktisk forståelig, modelantagelse af mekanisk kausalitet på genstande, der qua deres status som personer er, hvad jeg i det her skal definere som non-intrinsikke og interaktive.

Intrinsikke genstande (af eng. *intrinsic*) er entiteter, hvis grundlæggende egenskaber og dispositioner er fastlagt en gang for alle, og som således ikke gennemgår nogen senere udviklings- eller forandringsproces. Substantivet til adjektivet *intrinsik* er *intrinsivitet* (eng. *intrinsicity*). Intrinsikke genstande har således ingen historicitet.

Heroverfor er:

Ikke-intrinsikke genstande dem, der udviser en afgørende udvikling eller forandring. Ikke-intrinsikke genstande må forstås i deres historicitet.

Interaktivitet er et begreb, der er indført af Hacking (1999, 31ff) om genstande (personer, sociale fænomener), som er, hvad man kan kalde semiotisk sensitive, dvs. at de reagerer på den måde, de bliver omtalt. Som en, ganske vist moderat, realist afviser Hacking, at dette er tilfældet med rent fysiske genstande som et molekyle eller for den sags skyld et hus. Og øjensynligt heller ikke for simple organismer som en bakterie. Hvis vi fejlkategoriserer et sygdomskim som en colibakterie, så er dette uheldigt for de sygdomsramte personer, men det vil ikke blive taget ilde op af bakterien. Og hvis vi kalder et hus for hæsligt, så kan det nok være, at arkitekten bliver stødt, men huset bliver det ikke. Vi skal i det følgende mere formelt introducere disse begreber og samtidig udvide deres status fra at være dikotom til at være dimensional, idet vi vil tale om *intrinsivitets-* og *interaktionsgrad*.

Når vi skal se på, om evidensbaseringsprincippet er på sin plads ved undersøgelsen af en intervention, så er ikke bare genstandens, men også processens intrinsivitetsgrad, der er afgørende. Når man falder med et fly fra 10 kilometers højde er intentionalitet og interaktivitet negligable i forhold til faldloven. Når jeg tager blodtrykssænkende medicin, håber jeg på samme måde, at min egen intentionalitet og interaktivitet ikke på negativ måde interfererer med medicinens biologiske effekt.

Jeg har i dette afsnit søgt at karakterisere det empiristiske evidensbaseringsbegreb ved at se på såvel det anvendelsesområde, hvor det er baseret på sunde ontologiske og metodologiske forudsætninger, som det hypede ekspansionsområde, hvor det her anvendes under betingelser, der er ontologisk og metodologisk ubeføjede.

4. Afgrænsning af konstruktionsbegrebet:

I det følgende vil jeg lige som i det forrige afsnit foretage dels en dekonstruktion, dels en rekonstruktion. Men hvor det før angik det naturvidenskabeligt inspirerede evidensbaseringsprincip, er genstanden for min analyse nu det samfundsvidenskabeligt udviklede *konstruktionsbegreb*. Jeg vil her skelne mellem *emergens* og *konstruktion* som ontologiske størrelser, og hvad det sidstnævnte begreb angår, vil jeg indføre en distinktion mellem *ontiske* og *epistemiske konstruktioner*. Både *emergens* og *konstruktion* er i relation til den biologisk orienterede reduktionisme begreber for noget, der påstås *ikke* at kunne reduceres til noget biologisk. *Emergens* vil jeg bruge om den dannelsesproces, hvorunder et menneskeligt individ udvikler sig til en person. *Konstruktion* betegner en samfundsmæssig proces, hvorved en samfundsmæssig entitet bliver skabt.

For alle genstande, fysiske, biologiske, såvel psykologisk emergente som samfundsmæssigt konstruerede, vil jeg operere med en skelnen mellem det, som er intrinsikt og det, som ikke er det. Det instrinsikke er genstande og konstituenten af genstande, som ikke har nogen ontogenetisk dannelse

eller samfundshistorisk skabelse. I psykologien er personen således ikke-intrinsik, mens personens biologiske forudsætninger samt en del lavere psykologiske processer kan betragtes (og af forfatteren vil blive betragtet) som intrinsikke. I det samfundsvidenskabelige genstandsområde er et atomkraftværk en samfundsmæssig konstruktion, mens de tilgrundliggende bestanddele og processer (fx fissionsprocessen) er intrinsikke.

Vi har altså den ontologiske opdeling:

To ontiske klasser genstande:

- *intrinsikke* (uberørte, urørlige)
- *Ikke-intrinsikke*: Emergente/dannede (personer) eller ontisk konstruerede (samfundsmæssige).

Ikke-intrinsikke genstande vil i vid udstrækning være dannede/konstruerede af intrinsikke konstituentter. Da vi både i psykologien og samfundsvidenskabens således har emergente genstande (personer) dannede ud fra intrinsikke størrelser, og samfundsvidenskabens kan have konstruktioner skabt ud fra intrinsikke konstituentter, vil jeg indføre et mål for dette forhold. Dette mål intrinsivitetsgrad skal ikke forstås som en præcis metrisk størrelse, men som et begrebsligt analytisk redskab:

- Intrinsivitetsgrad = 1-emergensgrad (i psykologi)
- Intrinsivitetsgrad = 1-konstruktionsgrad (i samfundsvidenskab).

Når vi taler om konstruktioner, der altså definatorisk er afgrænset til det samfundsmæssige genstandsområde, finder jeg det nødvendigt at skelne mellem to hovedtyper:

2 slags konstruktioner:

- *Ontiske konstruktioner*
- *Epistemiske konstruktioner*

Ontiske konstruktioner er noget, der foreligger som en materiel realitet. Epistemiske konstruktioner er betydningsdannelser, der, selv om de refererer til coeksisterer med ontiske konstruktioner, har en idémæssig snarere end en materiel realitet.

Når vi ser på de ontiske konstruktioner, vil jeg foretage en opdeling mellem to typer:

2 slags ontiske konstruktioner

- *artefakter (materielle)*
- *betydningsdannelser (idé-mæssige)*

Artefakter er genstande skabt af mennesker ud fra deres brugsværdi i menneskers liv. Betydningsdannelser er tegn og systemer af tegn, der har en henvisningskarakter til entiteter og fænomener, som foreligger for mennesker, og som mennesker har brug for at forstå og at kommunikere om.

Blandt de epistemiske konstruktioner vil jeg ligeledes opdele i to kategorier:

2 slags epistemiske klasser af genstande (Hacking 1999)

- indifferente (ingen interaktion mellem genstand og vores betydningsdannelse heraf)
- interaktive (interaktion mellem genstand og vores betydningsdannelse heraf)

Denne opdeling, som er opstillet af Ian Hacking, beror på følgende forskel mellem disse klasser:

Indifferente genstande er af en sådan art, at de ikke påvirkes af en evt. betydningsdannelse om dem. Naturvidenskabelige genstande er af denne art, indtil de evt. bliver indlemmet i den samfundsmæssige influens-sfære. Det gælder således biosfæren. De intrinsiske størrelser vil derimod forblive indifferente.

Interaktive genstande vil derimod blive påvirket af en betydningsdannelse, som henviser til dem. Denne interaktion mellem genstand og betydning vil enten være af psykologisk eller samfundsmæssig karakter, eller nok så hyppigt en kombination af begge dele.

Hackings eksempler på interaktive genstande er således de psykopatologiske diagnoser. (Hacking 1999, 100-124). Disse kan ganske vist meget vel have intrinsiske og indifferente konstituent, men da de diagnosticerede personer påvirkes af diagnosen som et udsagn om dem, er disse diagnoser interaktive. Man kan således for så vidt her indføre et begreb om interaktivitetsgrad på linie med intrinsivitetsgrad.

Epistemiske konstruktioner

Inden for klassen af epistemiske konstruktioner vil jeg endelig foretage en epistemologisk distinktion mellem repræsentation og præsentation:

Ved indifferente genstande er en epistemisk konstruktion: en *repræsentation*, hvor der ikke er en interaktion, men derimod et afbildningsforhold mellem genstand og konstruktion.

Ved interaktive genstande (personer/ontiske konstruktioner) er en epistemisk konstruktion: en *præsentation*, hvor der er en interaktion, og ikke et afbildningsforhold mellem genstand og konstruktion.

Lige som ved intrinsivitet er der ikke altid tale om en dikotom opdeling, og jeg vil derfor indføre begrebet *repræsentationsgrad*. Et begreb, der i nogen grad er inspireret af Poppers begreb om *Corroborability*. (Popper 1968, 269):

- Repræsentationsgrad = Overensstemmelsesgrad mellem repræsentation og genstand

Hvis man vil kalde epistemiske konstruktioner for repræsentationer, må det understreges at repræsentationsgraden kan være 0.

Enrepræsentation af en intrinsik genstand er ikke et aspekt ved denne, men et adskilt *billede* af den.

En præsentation af en interaktiv genstand er derimod ikke et adskilt billede af denne, men et *aspekt* ved den.

Ud fra denne videnskabsteoretiske analyse har jeg dels opstillet et ontologisk kort over de i psykologien foreliggende entiteter, og dels et epistemologisk kort over den måde, vi undersøger disse. I det ontologiske kort er genstandene opdelt efter de fundamentale genstandsområder, dvs.

- a. fysiske
- b. biologiske
- c. psykologiske
- d. sociologiske.

Inden for hvert af disse områder kan genstandene rubriceres efter deres intrinsivitetsgrad, altså i hvilken grad det er rimeligt at reducere dem til deres evt. konstituent. De genstande, der ikke er intrinsikke, er enten emergente,

højere psykologiske dannelser og funktioner, eller konstruerede, samfundsmæssige genstande.

Jeg vil her bruge begrebet *emergens* i forbindelse med psykologiske fænomener, og *konstruktion* ved samfundsmæssige foreteelser.

Ved *emergens* vil jeg forstå det forhold, at der opstår noget på et bestemt ontologisk niveau, som nok er meddetermineret af konstituenten og processer fra et lavere niveau, men sådan at den nydannede genstand har kvaliteter, som ikke foreligger på det lavere niveau. (*Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2006).

I psykologi er *emergens* således den epigenetiske udvikling af egenskaber hos de menneskelige individ, hvor udgangspunktet er biologiske konstituenten og processer, men hvor resultatet, dannelsen af personen, har en suprabioologisk karakter.

Ved *konstruktion* vil jeg forstå udviklingen af samfundsmæssige fænomener og genstande, uanset om der tale om materielle eller betydningsmæssige forhold.

Ud fra disse her opstillede begreber vil jeg nu gå over til spørgsmålet om på den ene side mulighederne og på den anden side begrænsningerne ved hhv. den biologisk-reduktionistiske og den konstruktionistiske tilgang. Det vil jeg gøre ved at foretage først en ontologisk gennemgang af de forskellige genstandsområde med henblik på de forskellige genstandes intrinsivitet eller ikke-intrinsivitet. Dernæst vil jeg gå over til en epistemologisk analyse af repræsentationsproblemet i de forskellige genstandsområder. Dvs. spørgsmålet om, hvorvidt de kan gøres til genstand for en egentlig repræsentation som indifferente størrelser, eller om der faktisk er tale om forsøg på at udvikle en præsentation, som ikke er billede af, men en intervention i forhold til, genstanden.

I tabel 1 er der opstillet en taksonomi for genstande i de forskellige af videnskabernes genstandsområde, idet kategorierne er ordnet efter konstruktivitet versus intrinsivitet.

Mht. den epistemologiske analyse er de førnævnte genstandsområder her rubriceret efter deres mulige repræsentationsgrad. De indifferente genstande har en mulighed for en repræsentativitet, der nærmer sig 1. For de kun svagt interaktive genstande, som har væsentlige indifferente konstituenten, kan repræsentationsgraden være ret høj. For de helt interaktive genstande vil enhver betydningsdannelse om dem principielt være præsentationer og ikke repræsentationer.

Det indebærer, at vi slet ikke kan bruge det sandhedsbegreb, der er knyttet til repræsentationerne. I stedet må vi her operere med et gyldighedsbegreb, der ikke vedrører betydningen som genspejling af genstanden, men som et udtryk for interaktionen mellem betydning og genstand. Vi kan da sige, at denne interaktion, som afprøvet i vores praksis, viser betydningsdannelsens

*Tabel 1: Konstruktivitet og Emergen-
for genstande i forskellige genstandsområder*

Genstands- område	Type af genstande	Konstruk- tivitet	Intrinsivitet
fysiske genstande (præ/sub-biolo- giske)	Überørte/urørlige strukturer, lovmæssigheder: galakser, quarker, relati- vetsteorien	0	1
	Konstruerede strukturer, fysiske artefakter: bygninger, redskaber	lav-interme- diær	Intermediær- høj
biologiske genstande (præ/sub-antro- pologiske)	Überørte/urørlige strukturer oprindelige DNA-kode	0	1
	Konstruerede strukturer biologiske artefakter: husdyr, genmodificerede organismer	lav-interme- diær	Intermediær- høj
sociologiske genstande (sociale, samfunds- mæssige forhold og dannelser)	Überørte/urørlige strukturer	Eksisterer ikke	
	Sociale, kulturelle konstruk- tioner: love, institutioner, religion	1	0
Genstands- område	Type af genstande	Emergens- grad	Intrinsivitet
psykologiske genstande (personer)	Überørte/urørlige strukturer	Eksisterer ikke	
	Lavere psykologiske funk- tioner: sansning/affekter	Lav-interme- diær	Intermediær- høj
	Højere psykologiske funk- tioner: motivation, emotion, tæn- kning, personlig-heds-mæssige forhold	Intermediær- høj	Lav-interme- diær

anvendelighed i styringen af denne praksis. Og denne anvendelighed kan vi da beskrive (indtil svagheder og modsigelser viser sig) som udtryk for præsentationens (pragmatiske) gyldighed.

I tabel 2 er der opstillet en taksonomi for genstande i de forskellige af videnskabernes genstandsområde, idet kategorierne er ordnet efter deres grad af repræsentativitet, evt. manglende repræsentativitet.

*Tabel 2: Repræsentativitet
for genstande i forskellige genstandsområder*

Genstands- område	Type af genstande	Mulige Repræsentations- grad
fysiske genstande	Überørte/urørlige strukturer, lovmæssigheder: galakser, quarker, relativitets- teorien	1 (Indifferens)
	Konstruerede strukturer, fysi- ske artefakter: bygninger, redskaber	Intermediær-høj (Lavere grad af interaktivitet)
biologiske genstande	Überørte/urørlige strukturer oprindelige DNA-kode,	Intermediær-høj (Indifferens)
	Konstruerede strukturer biologiske artefakter: husdyr, genmodificerede organismer	Intermediær-høj (Lavere grad af interaktivitet)
Sociologiske genstande (sociale, sam- fundsmæssige forhold og dan- nelser)	Überørte/urørlige strukturer	Eksisterer ikke
	Sociale, kulturelle konstruk- tioner: love, institutioner, religion	Begrebet er uanvendeligt. I stedet: interaktiv gyldighed
psykologiske genstande (personer)	Überørte/urørlige strukturer	Eksisterer ikke
	Lavere psykologiske funk- tioner: sansning/affekter	Intermediær-høj (Lavere grad af interaktivitet)
	Højere psykologiske funk- tioner: motivation, emotion, tæn- ning, personlig-hedsmæssige forhold	Begrebet er uanvendeligt. I stedet: interaktiv gyldighed

Bemærkninger om interaktivitet og konstruktionisme

Ved højemergente psykologiske forhold, som fx kønskarakter, er det umuligt at differentiere, hvad der er *intrinsikt*, *præemergent*, og hvad der er *socialiseret eller dannet*, ligesom det ikke er muligt at differentiere helt mellem *ontisk størrelse* og *epistemisk konstruktion*.

Ved sociologiske konstruktioner er det tilsvarende umuligt at differentiere mellem, hvad der er *ontisk*, og hvad der er *epistemisk konstruktion*. Det er for eksempel tilfældet for størrelser som køn, seksualitet, demokrati, forfatning. Hvad angår netop køn, argumenterer Butler særdeles overbevisende for dette i bogen *Gender Trouble* (1999). Butler er ganske vist en ikke blot rendyrket, men nærmest ekstrem socialkonstruktionist, men en så skarpsindig og kritisk tænkende af slagsen, at hun har bidraget til en frugtbar diskussion af de sociale kategoriers karakter.

Jeg har dette afsnit søgt at skelne mellem to slags konstruktionisme:

- Eliminativ konstruktionisme: Benægter eksistensen af intrinsikke størrelser og identificerer konstruktion og emergens².
- Kritisk konstruktivisme. Afprøver problematiske eller falske påstande om intrinsivitet, med den alternative hypotese, at der er tale om emergens eller konstruktion.

5. Evidensbaseringsfetichisme, konstruktionisme og ikke-reduktionistisk psykologi

Jeg har i denne artikel foretaget dels en afgrænsning, dels en positiv indholdsbestemmelse af såvel evidens- som af konstruktionsbegrebet. Hvis målet er en ikke-reduktionistisk videnskabsopfattelse for psykologi, må man undgå både det eliminative evidensbegreb og den eliminative konstruktionisme. Man må fastholde et personbegreb, hvor intentionaliteten ikke annulleres af hverken de intrinsikke forudsætninger for personligheden eller af de sociale konstruktioner, som er dens kontekst.

Hvordan det skal gøres, er ikke nogen nem sag, og det skal jeg klogelig holde mig fra at bestemme i denne artikel. Men hvem har i øvrigt lovet os, at det skulle være nemt at beskæftige sig med psykologi?

2 Et fortaler for en sådan eliminativ konstruktionisme er Gergen (1999).

REFERENCER

- BRENTANO F. (1973): *Psychologie vom empirischen Standpunkt. I.* Mit Einleitung, Anmerkungen und Register herausgegeben von Oskar Kraus. Hamburg: Meiner (Unveränderter Nachdruck von 1924).
- BRINKMAN, S. (2008): To psykologier, *Psyke & Logos* 29(1).
- BUTLER, J. (2006): *Gender Trouble*, New York: Routledge (1999).
- COCHRANE, A. (1972): *Effectiveness and Efficiency: Random Reflections on Health service*, London: Royal Society of Medicine Press Ltd.
- COOK, T. & CAMPBELL, D. (1979): *Quasi-experimentation: Design and analysis issues for field settings*. Boston: Houghton Mifflin.
- DILTHEY, W. (1974): *Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie*, In: *Gesammelte Schriften, Bd.V*, Die geistige Welt. Frankfurt am Main Suhrkamp, 1894.
- DILTHEY, W. (1924): *Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie* [1894]. In: Dilthey, W.: *Gesammelte Werke Bd. 5*. Leipzig, Berlin: Teubner.
- ELSTEIN, A.S. (2004). On the origins and development of evidence-based medicine and medical decision making. *Inflamm. Res.* 53 Suppl 2: s.184-189.
- GERGEN, K. (1999): *An Invitation to Social Construction*, London: Sage.
- HACKING, J. (1999): *Social Konstruktion of what?*, Cambridge (MA): Cambridge University Press.
- HARRINGTON, A. (Ed.) (1999): *The Placebo Effect: An Interdisciplinary Exploration*, Cambridge, Mass.:Harvard University Press.
- HAYES, J.R. (1978): *Cognitive Psychology: Thinking and creating*. Homewood, Ill.: Dorsey Press.
- HOUGAARD, E. (2008): Evidence based psychotherapy: Is it possible to achieve firm evidence of psychotherapeutic outcome? *Psyke & Logos* 29(1).
- KARPATSCHOF, B. (2000): *Human Activity*, Dansk psykologisk Forlag.
- Levant, R.F. (Ed.) (2005) *Report of the 2005 Presidential Task Force on Evidence-Based Practice*, APA.
- POPPER, K. (1968): *The Logic of Scientific Discovery*, London: Hutchinson, 1959.
- ROSENTHAL, R. & FODE, K.L. (1963): The effect if experimenter bias on the performance of the albino rat. *Behavioral Science* 8: 183-189.
- ROSENTHAL, R. & JACOBSON, L. (1968): *Pygmalion in the Classroom*. New York: Rinehart & Winston.
- ROTHMAN, J. & THOMAS, E.J. (1994): *Intervention research: Design and development for human services*. Binghamton, NY: Haworth Press.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2006). Stanford University, Stanford, CA.
- VERMEIRE, E., HEARNshaw, H., VAN ROYEN, P. & DENEKENS, J. (2001): Patient adherence to treatment: three decades of research. A comprehensive review, *Journal of Clinical Pharmacy and Therapeutics*, Vol. 26(5): 331-342.
- WINDELBAND, W. (1894): *Geschichte und Naturwissenschaft.*, Rede zum Antritt des Rektorats der Kaiser-Wilhelms-Universität Starßburg gehalten am 1. Mai 1894.
- www.cochrane.org
- www.campbellcollaboration.org